

Ναυπάκτου Ιερόθεος: Η Α΄ Οικουμενική Σύνοδος και η προσφορά των Καππαδοκών Πατέρων στο Σύμβολο της Πίστεως

[Μητροπολιτικό Έργο / Ι.Μ. Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου](#)

Έφέτος εορτάζουμε την επέτειο τῶν 1700 ἐτῶν ἀπό τήν σύγκληση τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου πού συνεκλήθη τό 325 μ.Χ. στήν Νίκαια τῆς Βιθυνίας, γιά νά ἀντιμετωπίση τήν αἵρεση τοῦ Ἀρείου, ὁ ὁποῖος ξεκινώντας ἀπό τίς ἀρχές τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας ὑποστήριζε ὅτι ὁ Υἱός καί Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι τό πρῶτο κτίσμα τῆς δημιουργίας τοῦ Πατρός καί ὅτι «ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν», δηλαδή ὑπῆρχε χρόνος πού δέν ὑπῆρχε, ὅποτε εἶναι κτίσμα τοῦ Πατρός δημιουργημένος διά τῆς βουλήσεως τοῦ Πατρός. Οἱ Πατέρες τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου κατεδίκασαν τήν αἵρεση τοῦ Ἀρείου, συνέταξαν τά πρῶτα ἐπτά (7) ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, τό γνωστό «Πιστεύω».

- του Μητροπολίτου Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου Ιεροθέου

Όταν συνεκλήθη ἡ Α΄ Οἰκουμενική Σύνοδος ὁ Μέγας Βασίλειος δέν εἶχε γεννηθῆ, γεννήθηκε πέντε χρόνια μετά τήν Σύνοδο, τό 330, ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος γεννήθηκε τό 329, τέσσερα χρόνια μετά ἀπό τήν Σύνοδο, καί οὔτε ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης εἶχε ἀκόμη γεννηθῆ, ἀφοῦ γεννήθηκε δέκα χρόνια μετά, ἤτοι τό 335. Καί οἱ τρεῖς ἦταν Καππαδόκες καί ἔγιναν ἐκφραστές τῆς λεγομένης Καππαδοκικῆς θεολογίας, εἶχαν ἀποδεχθῆ τίς ἀποφάσεις τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου καί διεδραμάτισαν σπουδαῖο ρόλο στήν ἐπικράτηση τῶν ἀποφάσεών της, καί τό σπουδαιότερο, ἔπαιξαν σημαντικό ρόλο στίς ἀποφάσεις τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου πού ἔγινε στήν Κωνσταντινούπολη τό ἔτος 381 μ.Χ., ἡ ὁποία συμπλήρωσε τό Σύμβολο τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, γι' αὐτό χαρακτηρίζεται Σύμβολο Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως.

Συγκεκριμένα, ἡ διδασκαλία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ἐπηρέασε σημαντικά τίς ἀποφάσεις τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἂν καί εἶχε κοιμηθῆ δύο χρόνια πρίν τήν σύγκλησή της, τό 379, ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ὑπῆρξε σέ κάποιο διάστημα ὁ Πρόεδρος τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὕστερα παραιτήθηκε, ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης ἦταν γραμματεὺς τῆς Συνόδου αὐτῆς, καί συνετέλεσε καί στήν διατύπωση τοῦ ὅρου της καί στήν ἐπικράτησή της. Ἀκόμη, ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος γεννήθηκε τό 349, περίπου 24 χρόνια μετά τήν Α΄ Οἰκουμενική Σύνοδο, δέν συμμετεῖχε στήν Β΄ Οἰκουμενική Σύνοδο, ἀλλά ἔπαιξε σημαντικό ρόλο στήν ἐπικράτηση τῶν ἀποφάσεών τους στόν λαό μέ τό δεινό ἱεροκηρυκτικό του χάρισμα.

Στήν σημερινή εἰσήγηση θά ἀναφερθῶ στίς ἀποφάσεις τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, στά γεγονότα πού ἀκολούθησαν καί στήν σημαντική προσφορά τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καί τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης, ἀφ' ἑνός μέν στήν ἀποδοχή τῶν ἀποφάσεώς της, ἀφ' ἑτέρου δέ στήν προετοιμασία τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἡ ὁποία συμπλήρωσε τό ἔργο τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου μέ τήν ὁλοκλήρωση τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως. Εἶναι ἕνα θέμα πολύ ἐνδιαφέρον ἀπό κάθε πλευρά καί ἀφιερώνεται στοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι εἶναι διάδοχοι τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων.

Ἐπομένως, θά χωρίσω τό θέμα σέ τρεῖς ἐνότητες: Πρῶτον, στήν ἀπόφαση τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τήν καταδίκη τῶν αἰρετικῶν ἀπόψεων τοῦ Ἀρείου καί τήν ὀρθόδοξη ἀπόφαση γιά τήν Θεότητα τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Δεύτερον, στά ὅσα ἀκολούθησαν στό διάστημα μετά τήν Α΄ Οἰκουμενική Σύνοδο μέχρι τήν Β΄ Οἰκουμενική Σύνοδο καί τρίτον, στήν θεολογική προσφορά τῶν Καππαδοκῶν Πατέρων, δηλαδή τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καί τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης, στήν διατύπωση τῆς Ὄρθοδόξου θεολογίας. Πρόκειται γιά μιά ἱστορικοθεολογική εἰσήγηση, στήν ὁποία θά φανῇ ἡ διαφορὰ

σκέψεως μεταξύ τῶν φιλοσοφούντων θεολόγων καί τῶν μεγάλων ἐμπειρικῶν θεολόγων, πού εἶναι οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας.

1. Ἡ ἀπόφαση τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου γιά τήν Θεότητα τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ

Ὁ π. Ἰωάννης Ρωμανίδης, κορυφαῖος δογματικός θεολόγος, καθηγητής τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης ἔκανε μιά πρωτότυπη καί εὐφυῆ ἀνάλυση τοῦ πῶς ὁ Ἄρειος καί οἱ Ἀρειανοί ἔφθασαν στό νά ἀρνηθοῦν τήν Θεότητα τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Στήν Συρία τόν 2ο καί 3ο αἰῶνα μ.Χ. ὑπῆρχαν φιλόσοφοι πού ἀκολουθοῦσαν τήν ἀριστοτελική φιλοσοφία πού ἔκανε λόγο γιά τήν ἀρχή τῆς ἐντελέχειας, σύμφωνα μέ τήν ὁποία κάθε μεταβλητό πράγμα ἔχει τό «δυνάμει» καί «ἐνεργεία», πού σημαίνει ὅτι τό μεταβλητό τελειοποιεῖται ἀπό τό «δυνάμει» στό «ἐνεργεία». Ὅμως, στά ἀμετάβλητα πού εἶναι τό Ὄν δέν ἰσχύει ἡ ἀρχή τῆς ἐντελέχειας, ἀφοῦ εἶναι τέλειο κατὰ τήν φύση του καί δέν χρειάζεται νά τελειοποιηθῇ.

Οἱ Χριστιανοί θεολόγοι τότε στά μέρη ἐκεῖνα ὑποστήριζαν σέ συζητήσεις μέ τούς φιλοσόφους ὅτι ὁ Θεός δημιούργησε τόν κόσμο «ἐκ μή ὑπαρχούσης ὕλης», δέν ὑπῆρχε προηγουμένως καί δημιουργήθηκε μέ τήν βούληση τοῦ Θεοῦ. Οἱ φιλόσοφοι ἀντέτειναν ὅτι, ἀφοῦ ὁ Θεός δημιούργησε τόν κόσμο πού δέν ὑπῆρχε προηγουμένως, σημαίνει ὅτι ὁ Θεός δέν εἶναι τέλειος, εἶναι μεταβλητός, γι' αὐτό τόν δημιούργησε γιά νά τελειοποιηθῇ ὁ ἴδιος, σύμφωνα μέ τήν ἀρχή τῆς ἐντελέχειας, ἀπό τό δυνάμει νά φθάσῃ στό ἐνεργεία. Τότε οἱ Χριστιανοί φιλοσοφοῦντες θεολόγοι ἀπάντησαν στούς φιλοσόφους μέ τήν διδασκαλία γιά τήν διάκριση μεταξύ οὐσίας καί ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, ὅτι ὁ Θεός ἔχει οὐσία καί ἐνέργεια καί κατὰ τήν οὐσία Του εἶναι ἀπόλυτα ἐλεύθερος καί ἀμετάβλητος, ἐνῶ δημιουργεῖ τόν κόσμο μέ τήν ἐνέργειά Του. Ἔτσι, ὁ Θεός δέν ἔχει ἀνάγκη τοῦ κόσμου, εἶναι ἀπόλυτα τέλειος, ἀνενδεής καί ἐλεύθερος. Μέ τόν τρόπο αὐτόν εἰσήγαγαν τήν διάκριση μεταξύ οὐσίας καί ἐνεργείας στόν Θεό ἀπό πλευρᾶς φιλοσοφικῆς.

Ὅμως, στήν συνέχεια οἱ φιλοσοφοῦντες θεολόγοι, ἀφοῦ εἶχαν ἀποδεχθῇ ὅτι ὁ Θεός ἔχει οὐσία καί ἐνέργεια, καί μέ αὐτήν τήν θεολογία ἀντιμετώπισαν τούς φιλοσόφους γιά τήν δημιουργία τοῦ κόσμου, προσπάθησαν νά δοῦν καί νά ἐρμηνεύσουν τίς σχέσεις μεταξύ τῶν Προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ὁ Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς, Ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας (περίπου 200-275 μ.Χ.) ταύτιζε τήν οὐσία τοῦ Θεοῦ μέ τήν ὑπόσταση τοῦ Πατρός, ὁπότε, κατ' αὐτόν, ὑπάρχει μιά οὐσία-ὑπόσταση καί ἔχει δύο ἐνέργειες, τόν Υἱό καί τό Ἅγιον Πνεῦμα. Αὐτό

χαρακτηρίστηκε ως ένεργητικός μοναρχιανισμός που καταδικάστηκε από την Έκκλησία στην Σύνοδο της Αντιοχείας τό έτος 268.

Ο Σαβέλλιος (2ος-3ος μ.Χ.) εισηγεΐται τόν τροπικό μοναρχιανισμό, ότι ένας είναι ο Θεός, αλλά αποκαλύπτεται μέ τρεΐς τρόπους, ως Πατήρ, Υΐός καΐ Άγιον Πνεϋμα. Άκολουθώντας τήν άποψη ότι ο άνθρωπος είναι μία ύπόσταση ή όποΐα έχει τρεΐς όνομασίες, σϋμα, ψυχή καΐ πνεϋμα, απέδιδε στον Θεό, ότι καΐ ο Θεός είναι ένας καΐ άπλή μονάδα καΐ έχει τρεΐς τρόπους ένεργείας, ως Πατήρ, Υΐός καΐ Πνεϋμα, χρησιμοποιώντας τήν λέξη πρόσωπο που πρώτος είχε εΐσαγάγει ο Ίππόλυτος, μέ τήν έννοια του προσωπείου (μάσκας).

Τήν αίρεση του Παύλου Σαμοσατέως συνέχισε ο Λουκιανός καΐ οΐ μαθητές του, που χαρακτηρίστηκαν Συλλουκιανιστές, καΐ ακολουθήσε ο Άρειος. Σύμφωνα μέ αυτήν τήν φιλοσοφική άποψη στον Τριαδικό Θεό ύπάρχει μία ούσία-ύπόσταση, ο Πατήρ, καΐ ο Λόγος ως ένέργεια του Πατρός ένηνθρώπησε, όποτε μέσα στον άνθρωπο που γεννήθηκε από τήν Παρθένο Μαρία κατοικεί ο Λόγος που είναι άκτιστη ένέργεια του Θεού-Πατρός καΐ όχι ο Θεός Λόγος, ένα ιδιαίτερο Πρόσωπο.

Επί πλέον, οΐ μαθητές του Παύλου του Σαμοσατέως καΐ του Λουκιανού, όπως ο Άρειος, προσήρμωσαν τήν διδασκαλία του καταδικασθέντος αίρετικού Παύλου Σαμοσατέως, μέ τό ότι ο Θεός Πατήρ δημιουργεί τόν Λόγο κατά βούληση καΐ δέν γεννά κατά φύση, γιατί, κατά τήν άριστοτελική φιλοσοφία τό κατά φύση είναι κατ' ανάγκη, άφού ο Θεός-Πατήρ είναι άπόλυτα έλεύθερος καΐ δέν ύπόκειται στην ανάγκη. Όποτε ή σχέση μεταξύ του Πατρός καΐ του Υΐου είναι κατ' ένέργεια καΐ κατά βούληση καΐ όχι κατ' ούσίαν σχέση. Έτσι, ο Άρειος υποστήριζε ότι ο Υΐός εκτίσθη έν χρόνω από τόν Πατέρα, είναι τό πρώτο κτίσμα μεταξύ Θεού καΐ ύλης, γι' αυτό καΐ «ήν ποτε ότε ούκ ήν», έπίσης ότι ο Υΐός είναι έτερούσιο κτίσμα από τόν Πατέρα, ότι είναι τρεπτός καΐ άγνοεί τόν Πατέρα, καΐ ότι μετά τόν Υΐό δεύτερη δημιουργημένη δύναμη είναι τό Άγιον Πνεϋμα.

Οΐ Πατέρες στην Α΄ Οΐκουμενική Σύνοδο καταδίκασαν τΐς αίρετικές άπόψεις του Άρείου, όπως φαίνεται στο Σύμβολον τής Πΐστεως τής Α΄ Οΐκουμενικής Συνόδου, μέ τΐς φράσεις: «Τόν Υΐόν του Θεού», «γεννηθέντα έκ του Πατρός μονογενή, τούτέστιν έκ τής ούσίας του Πατρός», «Θεόν έκ Θεού, φως έκ φωτός, Θεόν άληθινόν έκ Θεού άληθινού, γεννηθέντα ού ποιηθέντα, όμοούσιον τῷ Πατρί», «σαρκωθέντα καΐ ένανθρωπήσαντα».

Στό τέλος δέ του Συμβόλου τής Πΐστεως καταγράφησαν καΐ οΐ άναθεματισμοΐ:

«Τούς δέ λέγοντας “ήν ποτε ότε ούν ήν” καΐ “πρίν γεννηθῆναι ούκ ήν” καΐ ότι “έξ ούκ όντων” έγένετο, ή “έξ έτέρας ύποστάσεως” ή “ούσίας” φάσκοντας είναι, ή

“κτιστόν”, ἢ τρεπτόν, ἢ “ἁλλοιωτόν” τόν Υἱόν τοῦ Θεοῦ, ἀναθεματίζει ἡ Καθολική καί Ἀποστολική Ἐκκλησία».

Βέβαια οἱ Πατέρες τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου γιά τήν συγκρότηση τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως, εἶχαν ὑπ’ ὄψη τους τόν τύπον τῶν διαφόρων τοπικῶν ὁμολογιῶν πίστεως ἢ βαπτιστηρίων συμβόλων καί πάνω σέ αὐτά συνέταξαν τό νέο Σύμβολον τῆς πίστεως γιά νά ἀντιμετωπίσουν τήν αἵρεση τοῦ Ἀρείου. Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος σέ κείμενο πού γράφηκε μετά τήν Α΄ Οἰκουμενική Σύνοδο καί περί τό 350-352 μέ τίτλο «περί τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου» ἀναφέρεται διεξοδικῶς στά θέματα πού ἀντιμετωπίσθηκαν στήν Σύνοδο αὐτή καί καταδικάστηκαν.

Μεταξύ τῶν ἄλλων γράφει ὅτι στήν ἀρχή οἱ Ἐπίσκοποι στήν Σύνοδο αὐτή ἤθελαν νά γράψουν ὅτι ὁ Λόγος εἶναι ἀληθινή δύναμη καί εἰκόνα τοῦ Πατρὸς ὅμοιος καί ἀπαράλλακτος κατά πάντα πρός τόν Πατέρα, εἶναι ἄτρεπτος καί ἀδιαίρετος ἀπό τόν Πατέρα. Ἐπειδή, ὅμως, ὑπῆρξε ἀντίδραση ὅτι τό «ὅμοιον» ἀποδιδόταν ἀπό κοινοῦ καί σέ ἐμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καί στόν Λόγο, διότι ἔχει γραφῇ ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι «εἰκὼν καί δόξα Θεοῦ», γι’ αὐτό, γιά νά τό διατυπώσουν σαφέστατα, εἶπαν ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δέν εἶναι ἀπλῶς ὅμοιος πρός τόν Πατέρα, ἀλλά ὁμοούσιος πρός τόν Πατέρα καί ἀδιαίρετος ἀπό Αὐτόν, πράγμα πού δέν γίνεται μέ ἐμᾶς. Ἔτσι, τό «ἐκ τῆς οὐσίας» τοῦ Πατρὸς καί τό «ὁμοούσιος» ἀναιροῦν τά αἰρετικά φληναφήματα ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι γενητός (μέ ἓνα ν), «τρεπτός» καί «οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆ». Ὅποιος δέν φρονεῖ κατ’ αὐτόν τόν τρόπο ἀντιτίθεται στήν Σύνοδο.

Εἶναι σημαντικό ὅτι στό κείμενο αὐτό ὁ Μέγας Ἀθανάσιος παραθέτει, μεταξύ τῶν ἄλλων, καί «ἀντίγραφον ἐπιστολῆς τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου κατά τοῦ Ἀρείου καί τῶν σὺν αὐτῷ», ἡ ὁποία ἐπιστολή ἀπεστάλη στήν Ἐκκλησία τῶν Ἀλεξανδρέων, ἀφοῦ ἐκεῖ παρουσιάσθηκε κατ’ ἀρχήν ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀρείου. Στήν Συνοδική αὐτή ἐπιστολή τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀναφέρονται οἱ φράσεις τίς ὁποῖες χρησιμοποίησε ὁ Ἀρειος καί οἱ ὁποῖες καταδικάστηκαν ἀπό τήν Α΄ Οἰκουμενική Σύνοδο, ὅπως «ἐξ οὐκ ὄντων εἶναι» τόν Υἱόν τοῦ Θεοῦ, «πρὶν γεννηθῆναι μή εἶναι», «εἶναι ποτέ ὅτε οὐκ ἦν» καί «αὐτεξουσιότητι κακίας καί ἀρετῆς δεκτικόν τόν Υἱόν τοῦ Θεοῦ λέγοντος καί κτίσμα ὀνομάζοντος καί ποίημα». Αὐτό τό τελευταῖο ἔχει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, διότι τό κτιστό ἔχει αὐτεξουσιότητα, δηλαδή ἐλεύθερη προαίρεση νά ἀποδεχθῇ τήν ἀρετή καί τήν κακία, ἐνῶ ὁ Υἱὸς καί Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἄκτιστος.

2. Τά μετά τήν Α΄ Οίкуμενική Σύνοδο μέχρι τήν Β΄ Οίкуμενική Σύνοδο

Ἡ Α΄ Οίкуμενική Σύνοδος κατεδίκασε τήν αἵρεση τοῦ Ἀρείου καί ὁμολόγησε τήν ὀρθόδοξη δογματική ἀλήθεια ὅτι ὁ Υἱός εἶναι ὁμοούσιος μέ τόν Πατέρα, Θεός ἀληθινός, γεννήθηκε καί δέν κτίστηκε, εἶναι φῶς ἀπό τό φῶς, Θεός ἀληθινός καί δι' Αὐτοῦ κτίστηκε ὁ κόσμος. Καί ἐνῶ θά ἀνέμενε κανεῖς ὅτι τά πράγματα θά εἰρήνευαν, ἐν τούτοις ἐντάθηκαν ἀκόμη περισσότερο. Οἱ Ἀρειανοί ἐξακολουθοῦσαν νά διδάσκουν τίς ἀπόψεις τους, καί ἐμφανίσθηκαν καί Πνευματομάχοι, διότι μαζί μέ τήν ἄποψή τους ὅτι ὁ Υἱός εἶναι κτίσμα δίδασκαν ὅτι καί τό Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι κτίσμα. Αὐτό ὑποστήριζε καί ὁ Μακεδόνιος Κωνσταντινουπόλεως, γι' αὐτό ὀνομάστηκαν Μακεδονιανοί.

Ἀκόμη, ὁ Ἀπολλινάριος Λαοδικείας (περίπου 310-360), ἀκολουθώντας τήν πλατωνική καί νεοπλατωνική φιλοσοφία ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖται ἀπό σῶμα, ψυχή καί νοῦ, δίδασκε ὅτι ὁ Χριστός μέ τήν ἐνανθρώπησή Του προσέλαβε τό σῶμα, τήν ἄλογη ψυχή, ὄχι, ὅμως, καί τήν λογική καί ἐλεύθερη ψυχή (= νοῦ καί πνεῦμα) καί τήν θέση τοῦ νοῦ κατέλαβε ὁ θεῖος Λόγος. Ἔτσι, ἡρνεῖτο τό πλήρες καί τέλειο τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πού προσέλαβε ὁ Υἱός καί Λόγος τοῦ Θεοῦ μέ τήν ἐνανθρώπησή Του. Ἐπί πλέον ὁ Εὐνόμιος Κυζίκου (335-394 μ.Χ.) καί ἄλλοι ὁμόφρονές του, πού χαρακτηρίζονταν Ἀρειανοί, Ἀνόμοιοι, ὑποστήριζαν ὅτι ὁ Υἱός καί τό Πνεῦμα δέν ἔχουν καμμία ὁμοιότητα πρός τόν Πατέρα καί εἶναι τρεπτοὶ δοῦλοι Του. Ἐπίσης, ταύτιζαν τήν οὐσία μέ τήν ἐνέργεια.

Ὅλες αὐτές οἱ νέες αἱρέσεις δέν διατυπώνονταν ἀπλῶς θεωρητικά καί ἀνώδυνα, ἀλλά ἐπιθετικά ἐναντίον τῶν Ὄρθοδόξων καί ἰδίως ἐναντίον τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου, πολλές φορές χρησιμοποιώντας καί τήν πολιτική ἐξουσία καί πρό πάντων διατυπώνονταν Συνοδικά. Αὐτό σημαίνει ὅτι συγκαλοῦνταν σέ διάφορα μέρη τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας Σύνοδοι Ἐπισκόπων καί διατύπωναν τίς ἀπόψεις τους καί, μάλιστα, ἐξέδιδαν καί δικά τους Σύμβολα. Καί, βέβαια, μέσα σέ ὅλες αὐτές τίς αἵρετικές ἀπόψεις ὑπῆρχαν καί ὀρθόδοξοι Ἐπίσκοποι, οἱ ὁποῖοι ὑποστήριζαν τίς ἀποφάσεις τῆς Α΄ Οίкуμενικῆς Συνόδου. Ὑπῆρξαν δύο ἄκρα, οἱ ζηλωτές καί οἱ φιλελεύθεροι-αἵρετικοί.

Ἀπό τό ἔτος 325 μ.Χ. πού συνεκλήθη στήν Νίκαια ἡ Α΄ Οίкуμενική Σύνοδος μέχρι τό ἔτος 381 πού συνεκλήθη στήν Κωνσταντινούπολη ἡ Β΄ Οίкуμενική Σύνοδος, δηλαδή 56 χρόνια, συνεκλήθηκαν περίπου 50 πολυπρόσωπες Σύνοδοι μέ διαφορετικές ἀπόψεις πού δημιουργοῦσαν χάος στήν Ἐκκλησία. Οἱ κυριότερες Σύνοδοι τῶν Ἀρειανοφρόνων ἦταν: Ἀντιοχείας (μεταξύ 326-331), Καισαρείας

(334), Τύρου (335), Ἱεροσολύμων (335), Κωνσταντινουπόλεως (336), Ἀντιοχείας (341), Σιρμίου (351), Σιρμίου (357), Σιρμίου (359) Ἀριμινίου Ἰταλίας καί Σελευκείας Ἰσαυρίας (359). Οἱ κυριότερες Σύνοδοι τῶν Ὁρθοδόξων ἦταν: Γάγγρας (μεταξύ 340-342), Σαρδικῆς (342 ἢ 343), Ἀντιοχείας (344), Ἱεροσολύμων (346), Μεδιολάνων (347), Καρθαγένης (348), Ἀλεξανδρείας (362 καί 363), Ἀντιοχείας (363), Ρώμης (371 ἢ 372), Ἰκονίου (376). Ἀπό τίς Συνόδους αὐτές ἄλλες ἦταν Ὁρθόδοξες καί ἄλλες αἰρετικές, ἄλλες καταδίκάζαν τόν Μέγα Ἀθανάσιο καί ἄλλες τόν ἀποκαθιστοῦσαν, ἄλλες κατήρτιζαν νέο Σύμβολο, ἄλλες ὄχι.

Ἀντιλαμβάνεται κανεῖς ὅτι τήν περίοδο μεταξύ τῆς Α΄ καί τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, γιά 56 ὁλόκληρα χρόνια, γίνονταν πολλές θεολογικές συζητήσεις, δημιουργήθηκε μέγας ἀναβρασμός, συγκλήθηκαν πολλές Σύνοδοι καί ψηφίζονταν νέα Σύμβολα μέ διαφορές μεταξύ τους. Ἔως ὅτου κατά τήν Β΄ Οἰκουμενική Σύνοδο καθορίσθηκε τό ὁλοκληρωμένο Σύμβολο τῆς Πίστεως πού ἔχουμε σήμερα, ἀφοῦ ἔγιναν μερικές προσθήκες, ἀφαιρέσεις καί ἀλλαγές στό Σύμβολο τῆς Νικαίας. Ὅταν συγκρίνουμε τά δύο Σύμβολα τῆς Πίστεως, μεταξύ τῶν δύο Οἰκουμενικῶν Συνόδων Α΄ καί Β΄, βλέπουμε τίς διαφορές μεταξύ τους. Συγκεκριμένα:

Στό Σύμβολο τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀφαιρέθηκε ἀπό τό δεύτερο ἄρθρο ἡ φράση τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου «τούτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός, Θεόν ἐκ Θεοῦ... τά τε ἐν τῷ οὐρανῷ καί τά ἐν τῇ γῇ», καθὼς ἐπίσης ἀφαιρέθησαν στό τέλος οἱ ἀναθεματισμοί: «Τούς λέγοντας ὅτι “ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν” καί “οὐκ ἦν πρίν γεννηθῇ” καί ὅτι “ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο”, ἢ “ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας” φάσκοντας εἶναι, ἢ “κτιστόν”, ἢ “τρεπτόν”, ἢ “ἀλλοιωτόν” τόν Υἱόν τοῦ Θεοῦ τούς τοιούτους ἀναθεματίζει ἡ καθολική καί ἀποστολική Ἐκκλησία».

Προστέθηκαν δέ τά ἄλλα ἐπτά ἄρθρα πού ἀναφέρονται στό Ἅγιον Πνεῦμα, στήν Ἐκκλησία, τό Βάπτισμα, τήν ἀνάστασι τῶν νεκρῶν καί τήν ζωή τοῦ μέλλοντος, δηλαδή τά ἄρθρα: «Καί εἰς τό Πνεῦμα τό Ἅγιον, τό Κύριον, τό ζωοποιόν, τό ἐκ τοῦ Πατρός ἐκπορευόμενον, τό σύν Πατρί καί Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καί συνδοξαζόμενον, τό λαλήσαν διά τῶν προφητῶν. Εἰς Μίαν, Ἀγίαν, Καθολικήν καί Ἀποστολικήν Ἐκκλησίαν. Ὁμολογοῦμεν (ῶ) ἐν βάπτισμα εἰς ἅφεσιν ἁμαρτιῶν, προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν καί ζωήν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν».

Αὐτές εἶναι οἱ μεταβολές ἢ προσθαφαιρέσεις πού ἔγιναν στό Σύμβολο τῆς Πίστεως τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀπό τούς Πατέρας τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, καί ἔχουμε τώρα τό ὁλοκληρωμένο Σύμβολο τῆς Πίστεως, καί ἔγιναν γιατί ἐν τῷ μεταξύ μέ τίς θεολογικές συζητήσεις ἔπρεπε νά διευκρινισθῇ ἡ ὁρολογία στά θεολογικά αὐτά ζητήματα. Ἄλλωστε, ὑπάρχει στήν θεολογία ἓνας ἰσχυρός κανόνας ὅτι ἄλλο εἶναι ἡ ἀποκαλυπτική ἐμπειρία, ἡ μέθεξι τῆς δόξης τοῦ

Θεοῦ καί ἄλλο ἢ διατύπωση αὐτῆς τῆς ἐμπειρίας.

Σέ αὐτό τό ἔργο μετά τήν Α΄ Οἰκουμενική Σύνοδο σημαντικό ρόλο διεδραμάτισαν οἱ τρεῖς Καππαδόκες Πατέρες, ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καί ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης, πού θά τό δοῦμε συνοπτικά στήν τρίτη ἐνότητα τῆς ὁμιλίας μου καί δείχνει τήν προσφορά τους.

3. Ἡ θεολογική προσφορά τῶν Καππαδοκῶν Πατέρων

Μέσα σέ αὐτήν τήν θεολογική θαλασσοταραχή πού βρέθηκε ἡ Ἐκκλησία καί μέσα σέ αὐτήν τήν θεολογική ἀνεμοθύελλα γιά 56 χρόνια, μεταξύ τῆς Α΄ καί τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἀπεδείχθησαν μεγάλοι Πατέρες, σοφοί διδάσκαλοι, ἰσχυροί θεολόγοι, ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καί ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης. Ὡσάν πνευματικοί καπετάνιοι τοῦ σκάφους τῆς Ἐκκλησίας μέσα σέ αὐτήν τήν φουρτούνα κατάφεραν μέ τά χαρίσματά τους, τήν εὐστροφία τους, τήν παιδεία τους, ἀλλά καί τόν φωτισμό τοῦ Θεοῦ νά φθάσουν στήν ὁλοκλήρωση τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως καί γενικά στήν διατύπωση τῆς Ὁρθοδόξου θεολογίας. Χρειάστηκε, ὅμως, ὅλη αὐτήν τήν περίοδο νά ἀλλάξουν ὁρολογία, νά ἀναπτύξουν ἔτι περισσότερο τόν ἀποκαλυπτικό λόγο καί νά δώσουν μεγάλους ἀγῶνες μέ τούς φιλοσοφοῦντες θεολόγους πού ἦταν αἰρετικοί.

Οἱ μεγάλοι Καππαδόκες Πατέρες ξεκινοῦσαν ἀπό τήν ἀποκαλυπτική ἐμπειρία τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἔγινε στούς Προφῆτες καί τούς Ἀποστόλους καί αὐτοί ἦταν «πείρα μεμνημένοι», ἀλλά εἶχαν καί τήν παιδεία τῆς ἐποχῆς τους, ἐνῶ οἱ φιλοσοφοῦντες θεολόγοι ἀκολουθοῦσαν μόνον φιλοσοφικές προϋποθέσεις θεολογήσεως, ὅπως τοῦ Πλάτωνα, τοῦ Ἀριστοτέλη καί τῶν Νεοπλατωνικῶν. Θά δοῦμε μέ πολλή συντομία ποιά ἦταν ἡ προσφορά τους στήν θεολογία καί τήν Ἐκκλησία. Μετά τήν Α΄ Οἰκουμενική Σύνοδο ἐμφανίσθηκαν πολλοί αἰρετικοί πού θά ἀναφερθοῦν μέ συντομία, ὡς πρὸς τόν ὄρο ὁμοούσιος πού χρησιμοποίησε ἡ Σύνοδος.

Ἦταν οἱ Ἀνόμοιοι ἢ ἄλλοτριούσιοι ἢ ἑτερούσιοι, πού ἰσχυρίζονταν ὅτι ὁ Υἱὸς ἔχει διαφορετική ἐντελῶς οὐσία ἀπὸ τόν Πατέρα. Ἐπίσης, ἦταν οἱ Ὅμοιοι, οἱ ὁποῖοι προσπάθησαν νά συμβιβάσουν τούς Ἀνομοίους μέ τούς Ὁμοουσιανούς καί ἰσχυρίζονταν ὅτι ὁ Πατέρας καί ὁ Υἱὸς ἔχουν μόνον μιά ἐξωτερική ὁμοιότητα μεταξύ τους. Ἀκόμη, ἦταν οἱ Ὁμοιουσιανοί, οἱ ὁποῖοι ἰσχυρίζονταν ὅτι ὁ Υἱὸς ἦταν ὅμοιος κατὰ πάντα μέ τόν Πατέρα, καί ὡς πρὸς τήν οὐσία, ἀλλά δέν δέχονταν ὅτι ἦταν ταυτούσιος ἢ ὁμοούσιος μέ τόν Πατέρα καί ἀπέρριπταν τόν ὄρο ὁμοούσιος. Βεβαίως, ὑπῆρχαν καί οἱ Ὁρθόδοξοι, πού ἔμειναν πιστοί στόν ὄρο τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὁμοούσιος, ἀλλά γιά ἓνα μεγάλο χρονικό διάστημα

ταύτιζαν τόν ὄρο οὐσία μέ τόν ὄρο ὑπόσταση καί δέχονταν στόν Θεό μία οὐσία καί μία ὑπόσταση, λέγοντας μία ὑπόσταση, μία θεότητα. Τελικά, οἱ ἀρειανόφρονες Ἀντιομοουσισιανικές παρατάξεις προσπαθοῦσαν νά πείσουν τούς Ὁρθοδόξους Ὁμοουσισιανούς νά ἐγκαταλείψουν τόν ὄρο ὁμοούσιος καί νά δεχθοῦν κάποιο συμβιβαστικό κείμενο.

Αὐτό σημαίνει ὅτι ἔπρεπε νά διευκρινισθοῦν ἀκόμη περισσότερο οἱ ὄροι οὐσία καί ὑπόσταση, καί νά καθορισθοῦν καθαρότερα γιά νά ἀντιμετωπισθοῦν οἱ αἵρετικοί. Αὐτό τό ἔργο ἀνέλαβαν οἱ Καππαδόκες Πατέρες μέ σκοπό νά ἐνώσουν τούς διαιρεμένους Χριστιανούς πού παρέμειναν στόν ὄρο ὁμοούσιος τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἀλλά τόν διέκριναν ἀπό τό ὑπόσταση-πρόσωπο. Θά τό δοῦμε αὐτό μέ συντομία, καταγράφοντας τά βασικά σημεία τῆς διδασκαλίας τους.

Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος ὑπερμάχησε πρό καί μετά τήν Α΄ Οἰκουμενική Σύνοδο, ἀλλά λόγω ἡλικίας καί διαφόρων ταλαιπωριῶν, ἐξοριῶν καί διώξεων ἦταν «κεκμηκῶς πολεμίζων», κατά τήν φράση τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καί δέν μπορούσε νά ἀνταπεξέλθῃ στούς νέους καί πολλούς αἵρεσιάρχες. Καί εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι καί οἱ τρεῖς αὐτοί Καππαδόκες σέβονταν ὡς «Γέροντά» τους τόν Μέγα Ἀθανάσιο, ἀλλά καί ὁ Μέγας Ἀθανάσιος τούς ἐμπιστευόταν ὡς διαδόχους του. Γενικά, οἱ τρεῖς Πατέρες Καππαδόκες δέν θεολογοῦσαν φιλοσοφικά, ὅπως τό ἔκαναν οἱ αἵρετικοί, ἀλλά θεολογοῦσαν μέσα ἀπό τήν ἐμπειρική θεολογία τους, τόν ἡσυχασμό, δηλαδή μέσα ἀπό τήν ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ στούς Προφῆτες καί Ἀποστόλους. Ἐχοντας αὐτούς ὡς ὑπόδειγμα, ἀκολούθησαν τήν ἀσκητική ὁδó καί ἐξέφρασαν τήν ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Μέγας Βασίλειος στά ἔργα του ἐξέφραζε τήν ἡσυχαστική ζωή, τήν σχέση μεταξύ ἱερᾶς ἡσυχίας καί ἐμπειρικῆς θεολογίας ὡς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ. Ἐχοντας αὐτήν τήν ἐμπειρική θεολογία εὑρίσκε τούς κατάλληλους ὄρους γιά νά ἀντιμετωπίσῃ τούς αἵρετικούς.

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἀναπτύσσει ὅτι ἀληθινός θεολόγος εἶναι αὐτός πού καθάρισε τόν νοῦ καί ὁδηγήθηκε στήν θεωρία καί ὅσους δέν ἀκολουθοῦν αὐτή τήν μέθοδο τούς ἀποκαλεῖ «λογολέσχας», δηλαδή φλύαρους.

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης, ἔχοντας ὡς πρότυπο τόν Μωϋσῆ, ἀναλύει ὅτι ἡ ὀρθόδοξη θεολογία εἶναι ἐμπειρία τοῦ Θεοῦ μέσα στήν θεοπτία.

Ὁ Μέγας Βασίλειος (330-379 μ.Χ.) δίδασκε ὅτι τά ὀνόματα τοῦ Θεοῦ (Πατήρ, Υἱός καί Πνεῦμα) δέν δήλωναν τήν οὐσία, ἀλλά τά ὑποστατικά ιδιώματα. Ὁ Πατήρ, ὁ Υἱός καί τό Ἅγιον Πνεῦμα δέν δηλώνουν τό «τί ἐστίν» (ποιά εἶναι ἡ οὐσία), ἀλλά «ὅτι ἐστίν», ὅτι ὑπάρχει ἡ θεότητα ἢ τό πρόσωπο ἢ τό «ὅπως ἐστίν», δηλαδή μέ

ποιόν τρόπο υπάρχει τό αγέννητο τοῦ Πατρός, τό γεννητό τοῦ Υἱοῦ καί τό ἐκπορευτό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Καί τά τρία πρόσωπα ἔχουν τήν ἴδια οὐσία, εἶναι ὁμοοὐσία ἢ ταυτούσια, ὄχι ἑτερούσια ἢ ἀλλοτριούσια, ἔχουν ὁμως διαφορετικό τρόπο υπάρξεως τῶν προσώπων, δηλαδή εἶναι τό αγέννητο τοῦ Πατρός, τό γεννητό τοῦ Υἱοῦ καί τό ἐκπορευτό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Τό κοινό καί τῶν τριῶν Προσώπων εἶναι ἡ οὐσία καί τό ἴδιο εἶναι ἡ ὑπόσταση-πρόσωπο. Ἔκανε, δηλαδή, τήν διάκριση μεταξύ οὐσίας καί ὑποστάσεως-προσώπου. Ἔτσι, διατυπώθηκε ἡ ὀρολογία ὅτι ὁ Θεός ἔχει μία οὐσία καί τρεῖς ὑποστάσεις. Μέ αὐτήν τήν διάκριση ἔκανε μιά μεγάλη τομή στήν ὀρθόδοξη θεολογία. Οἱ ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ εἶναι κοινές καί στά τρία Πρόσωπα, ἀφοῦ ὁ Πατήρ εἶναι ἡ «προκαταρτική» αἰτία, ὁ Υἱός «ἡ δημιουργική» καί τό Ἅγιον Πνεῦμα «ἡ τελειωτική». Ἐπί πλέον ἡ ἱερά Παράδοση πρέπει νά φυλάσσεται ὡς κόρη ὀφθαλμοῦ καί δέν πρέπει νά μεταβάλλεται. Ἡ παράδοση εἶναι γνήσια, ὅταν εἶναι ἐμπειρία τῆς ἀληθείας τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος δίδασκε τά ἴδια μέ τόν Μέγα Βασίλειο, εἶχε ὁμως καί κάποιες ἄλλες ἐκφράσεις. Ὁ Θεός εἶναι ἕνας κατὰ τήν οὐσία ἢ φύση, ἀλλά τρεῖς κατὰ τά πρόσωπα ἢ ὑποστάσεις. Μιλώντας γιά τήν οὐσία τοῦ Θεοῦ ἔγραφε: «Ἀπειρον οὖν τό θεῖον καί δυσθεώρητον, καί τοῦτο πάντη καταληπτόν αὐτοῦ μόνον, ἡ ἀπειρία». Ἀκόμη, δέν μποροῦμε νά κατανοήσουμε λογικά τό αγέννητο τοῦ Πατρός, τό γεννητό τοῦ Υἱοῦ καί τό ἐκπορευτό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Γιά τήν οὐσία καί τίς ὑποστάσεις γράφει: «Ἀμέριστος (οὐσία) ἐν μεμερισμένοις (ὑποστάσειν) ἡ θεότης». Ὁ Υἱός καί Λόγος τοῦ Θεοῦ μέ τήν ἐνανθρώπησή Του προσέλαβε «ὅλο τό πρόσλημμα», ὅλη τήν ἀνθρώπινη φύση, διότι «τό ἀπρόσληπτον καί ἀθεράπευτον, ὃ δέ ἦνται τῷ Θεῷ τοῦτο καί σώζεται». Ἐθεολόγησε ἀσφαλῶς καί θεοπνεύστως γιά τό Ἅγιον Πνεῦμα, ὅτι ἐκπορεύεται ἀπό τόν Πατέρα, πράγμα πού εἶναι ἀκατανόητον λογικά. Ὁ Τριαδικός Θεός εἶναι φῶς καί ζωή. Γράφει: «Ἦν καί ἦν καί ἦν, ἀλλ' ἐν ἦν. φῶς καί φῶς καί φῶς, ἀλλ' ἐν φῶς, εἷς Θεός... ἐκ φωτός τοῦ Πατρός φῶς καταλαμβάνοντες τόν υἱόν ἐν φωτί τῷ Πνεύματι, σύντομον καί ἀπέριπτον τῆς τριάδος θεολογίαν».

Τό Ἅγιον Πνεῦμα ἐνεργοῦσε στήν Παλαιά Διαθήκη «τό μέν πρῶτον ἀμυδρῶς» «τό δέ δεύτερον ἐκτυπώτερον» «τό δέ νῦν (Πεντηκοστή) τελεώτερον». Γράφει γιά τό Ἅγιον Πνεῦμα: «Τό Πνεῦμα τό ἅγιον ἦν μέν ἀεί, καί ἔστι καί ἔσται, οὔτε ἀρξάμενον οὔτε παυσόμενον, ἀλλ' ἀεί Πατρί καί Υἱῷ συντεταγμένον καί συναριθμούμενον... Ἦν οὖν ἀεί μεταληπτόν, οὐ μεταληπτικόν• τελειοῦν οὐ τελειούμενον• πληροῦν, οὐ πληρούμενον• ἀγιάζον, οὐχ ἀγιαζόμενον• θεοῦν, οὐ θεούμενον• αὐτό ἑαυτῷ ταυτόν ἀεί καί οἷς συντέτακται• ἀόρατον, ἄχρονον, ἀχώρητον, ἀναλλοίωτον, ἄποιον, ἄποσον, ἀνείδεον, ἀναφές, αὐτοκίνητον, ἀεικίνητον, αὐτεξούσιον,

παντοδύναμον... ζωή καί ζωοποιούν, φῶς καί χορηγόν φωτός». Πάντα ὅσα ὁ Πατήρ, τοῦ Υἱοῦ, πλήν τῆς ἀγεννησίας. Πάντα ὅσα ὁ Υἱός, τοῦ Πνεύματος, πλήν τῆς γεννήσεως. Ταῦτα δέ οὐκ οὐσίας ἀφορίζει (διακρίνει), κατά γε τόν ἐμόν λόγον, περί οὐσίαν δέ ἀφορίζεται». Γιά τόν Θεόν «φράσαι μέν ἀδύνατον, ὡς ὁ ἐμός λόγος, νοῆσαι δέ ἀδυνατώτερον».

Ἔδωσε μεγάλη βαρύτητα στήν προϋπόθεση τῆς θεολογήσεως πού εἶναι ἡ ἀποκαλυπτική ἐμπειρία καί αὐτό διακρίνει τήν ὀρθόδοξη θεολογία ἀπό τόν αἵρετικό τρόπο θεολογήσεως. Γι' αὐτό ὑπογραμμίζει ὅτι τό θεολογεῖν δέν εἶναι ὅλων, ἀλλά «τῶν ἐξητασμένων καί διαβεβηκότων ἐν θεωρίᾳ καί πρό τούτων καί ψυχῇν καί σῶμα κεκαθαρμένων ἢ καθαιρομένων, τό μετριώτατον».

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης ἀκολουθοῦσε σέ ὅλα τόν ἀδελφό του κατά σάρκα, τόν Μέγα Βασίλειο, καί συνέχισε τόν δικό του ἀγῶνα, ἀντιμετωπίζοντας τόν Εὐνόμιο, καί βέβαια εἶχε κοινά μέ τόν ἅγιο Γρηγόριο τόν Θεολόγο. Δέν ἐπέμενε στό ποιός ἦ τί εἶναι ὁ Θεός, ἀλλά στό «πῶς» τῆς ὁμοιώσεως τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεό, γι' αὐτό καί ἔγραψε πολλά μυστικά-ἡσυχαστικά ἔργα. Ἐπέμενε στήν διαφορά μεταξύ ἀκτίστου καί κτιστοῦ, στό ὅτι ὁ Θεός εἶναι «ὄντως ὄν», «ἄκτιστον», «ἀτελεύτητον», ἐνῶ τό ἐγκόσμιο εἶναι «ὑφεστόν», «κτιστόν» καί πρόσκαιρο.

Ἔκανε τήν διάκριση ὅτι ἡ διαφορά στά Πρόσωπα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ ἔγκειται στό «αἷτιον» καί τό «αἰτιατόν». Αὕτη ἡ διαφορά δέν ἔγκειται στήν φύση-οὐσία τῶν Προσώπων, πού εἶναι κοινή, ἀλλά στό «εἶναι», ἀφοῦ τό αἷτιον εἶναι ὁ Πατήρ πού εἶναι ἡ πηγή τῶν ἄλλων δύο, καί τό «αἰτιατόν» εἶναι ὁ Υἱός καί τό Ἅγιον Πνεῦμα. Ὁ Πατήρ εἶναι πάντα «τό αἷτιον», ὁ Υἱός προέρχεται «ἐκ τοῦ αἰτίου» ὡς «αἰτιατόν» καί τό Ἅγιον Πνεῦμα προέρχεται «ἐξ αἰτίας». Ἐπίσης, διηύρυνε τήν Χριστολογία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου τονίζοντας ὅτι ὁ Λόγος ἀνέλαβε ὅλη τήν ἀνθρώπινη φύση πλήν τῆς ἁμαρτίας. Ἐγινε ἡ ἔνωση θεότητας καί ἀνθρωπότητας, κατά τήν ὁποία ἡ θεότητα παραμένει ἄτρεπτη καί ἀναλλοίωτη, ἐνῶ ἡ ἀνθρώπινη φύση μεταστοιχειώνεται μέν, ἀλλά παραμένει «ἀσύγχυτη» καθ' ἑαυτήν καί δέν ἀπορροφᾶται ἀπό τήν θεία.

Τό ἐκπληκτικό εἶναι ὅτι ἡ θεολογία τῶν τριῶν αὐτῶν Καππαδοκῶν Πατέρων ἐπηρέασε σέ σημαντικό βαθμό καί τίς μετέπειτα Οἰκουμενικές Συνόδους πού ἀντιμετώπισαν ἄλλους αἵρετικούς, καί ἐξακολουθεῖ νά εἶναι μέχρι σήμερα ἡ θεολογία τῆς Ἐκκλησίας μας. Οἱ θεολογικές αὐτές ἀναλύσεις ἦταν λίγο κουραστικές, ἀλλά τό θέμα ἦταν θεολογικό καί δέν μπορούσα νά τό ἀπλοποιήσω ἀκόμη περισσότερο. Μέ ὅσα εἶπα ἤθελα νά δείξω:

Πρῶτον, οἱ αἵρετικοί θεολογοῦσαν μέ τίς ἀρχές τῆς φιλοσοφίας, Πλατωνικῆς καί Ἀριστοτελικῆς, ἐνῶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας θεολογοῦσαν μέ τήν ἀποκαλυπτική

έμπειρία, όπως τήν διατύπωσαν οί Προφήτες, οί Απόστολοι καί οί Πατέρες. Ο ήσυχασμός είναι ή βασική προϋπόθεση τής θεολογίας.

Δεύτερον, ή συγκρότηση τοῦ Συμβόλου τής Πίστεως από τίς Α΄ καί Β΄ Οίκουμενικές Συνόδους ἦταν προϊόν πολυετοῦς συζητήσεως καί ἔρευνας πάνω στά κείμενα τής Ἀγίας Γραφῆς, ἀλλά καί πνευματικῆς ἐμπειρίας καί προσευχῆς. Ἐγιναν πολλοί ἀγῶνες, οί Πατέρες ἀντιμετώπισαν διωγμούς, ἐξορίες καί ἀπαιτήθηκαν μαρτυρικές προσπάθειες.

Τρίτον, σέ αὐτούς τούς ἀγῶνες σημαντικό ρόλο ἔπαιξαν οί τρεῖς μεγάλοι Καππαδόκες Πατέρες, ἤτοι Μέγας Βασίλειος, ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης, ἐνῶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, μεταγενέστερος χρονικά ἀπό αὐτούς, συνετέλεσε στήν στερέωση τῶν Χριστιανῶν μέ τήν ποιμαντική ἐργασία του καί τήν λαμπρά κηρυκτική του δράση.

Οί Πατέρες αὐτοί ἀκολούθησαν τόν Μέγα «πνευματικό στρατηγό», τόν ἅγιο Ἀθανάσιο, Ἀρχιεπίσκοπο Ἀλεξανδρείας, καί ἀπεδείχθησαν ἀκραιφνεῖς θεολόγοι τής Ἐκκλησίας πού μέ τήν γνώση, τήν ἐμπειρία, τήν παιδεία, τήν διάκριση, τήν νηφαλιότητα ἐπέβαλαν τήν ἀληθινή θεολογία, κάνοντας μερικές διευκρινίσεις στήν ὁρολογία.

Ἐπομένως, ὅταν ἀκοῦμε τό Σύμβολον τής Πίστεως νά ἀπαγγέλλεται στήν Ἐκκλησία, πρέπει νά αἰσθανόμαστε πνευματικό ρῖγος, βαθυτάτη συγκίνηση, διότι κάθε λέξη του εἶναι προϊόν μεγάλων ἀγῶνων τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου καί τῶν τριῶν Καππαδοκῶν Πατέρων τής Ἐκκλησίας. Πέρα ἀπό τόν ἀπέραντο αὐτόν σεβασμό πού πρέπει νά αἰσθανόμαστε σέ αὐτό τό εὐλογημένο καί ἁγιασμένο Σύμβολο τής Πίστεως καί σέ κάθε λέξη του, πρέπει νά τό λέμε συχνά, νά τό μάθουμε ἀπό στήθους, νά τό ἀπαγγέλλουμε μέ ιερότητα, γιατί εἶναι ποτισμένο μέ δάκρυα, ἰδρώτες, αἷμα τῶν ἁγίων, ἐκτός ἀπό τήν ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.